

Türk Tıp Tarihi Arkivi

Cilt 3. No. 12. 1939

Ş ANI Z A D E A T A U L L A H
E L K İ T A B Ū L H A M İ S F İ Z İ K R İ L E D V İ Y E

الكتاب الخامس في ذكر الادويه

لشانی زاده محمد عطاء الله الطیب

Ö n S ö z

İslâm şarkta Deva kitapları oldukça zengin bir yekûn tutar. Onların en meşhuru yedinci hicret asrının büyük farmakologu İspanya'nın Malaga şehrinden İbni Baytarın (Camiî müfradat aladviya-valâğ-diya) sıdır. Arapça olan bu kitap dört kısım halinde ve 1291 yılında Mısırda basılmıştır. (Fakirin kütüphanesindeki nüshayı müsteşrik Nöldekenin terekesinden satın aldım). Bu eserin almanca tercemesi 1840 yılında iki büyük cild olarak Stutgardta basılmıştır. Bende bu iki cilt de vardır; meşhur Fransalı Arâbist tabib Leclerc dahi fransızca-ya terceme ve bastırmıştır.

Türk diline ise 8-hicret asrının ilk rub'unda çevrilmiştir. Mütercimi yazık ki bilinmiyor, tercümeyi emreden Aydın oğlu Gazi Umur beydir. Mütercim ile müellif arasındaki zaman kısa olduğundan otların, köklerin bir sözle drogların türkçe mukabilleri bakımından fevkalâde kıymetlidir. Yazmaları, kütüphanemizde oldukça boldur [1] İbni Baytar'ın eseri uzun yıllar müslüman şarkın bütün hastahane ve hekim mekteplerinde Kodex medicamentaris galenus işini görmüştür. Edirne Selimiye kütüphanesinde saklı duran İbni Baytar'ın eski yazma nushaları ehemmiyetlidir. Şöyleki: üstlerinde Beyazid II nin mührü sultanımüşarünileyh'in Tunca kenarında yaptırdığı darüşşifa tabib ve eczacılarının yazıları ve isimleri vardır. 8 hicret asrında «Yusuf, İbni İsmail, İbni Elyası - Huyinin» (Malayasáo attabiba cahluhu) kitabı da İbni Baytarı ikmal eylemekle farmakopeler arasında mevkii yüksektir. Bunu sultan Muhammedi salis adına 1008 yılında divanı âli kâtib-

[1] Türk dili Tarama dergisinde bu ve diğer ilk türkçe tıp kitapları aranıp söylenmemiş olduğuna şahid oluyoruz..

lerinden Hasan bin Abdurrahman Türkçeye döndürmüştür. Mütercim-in yazdığı müzehhep nüsha üstünde sertabib Sinan ve Bakkal Zade müderris tabib Mehmet efendilerin arapça mensur ve manzum takriz-leri, kendi el yazılarıdır, bu nüsha dahi Edirne'de Selimiye kütüp-hanesindedir.

Bu iki eser asıl olarak Türkçe arapça, farsça, hayli kitab yazılmış-tır. İran dilile yazılan en mühim eser «Tuhfetülmüminin» Şahani safe-viden Süleyman şah adına yazılmıştır. Hicri 1077. Türkçeye Mahmud I gününde çevrilmiştir; bende aslı ve tercemesi vardır. Bu kitap mala-yasauttabib ve Hind membalarından faydalanmıştır, o cihetle ehemmi-yetlidir. XVIII asırda ise İznikli Ömer efendi, Bursalı Mevlevi dervişi Ömer şifai dede, talebesi İstanbullu Ali Münşi, Derviş Abbas Vesimin kitapları garp irfanından feyiz almış ve bilhassa tıbbi kimyai dedikleri İatro chimieden bahseder. Bunlardan biraz sonra 1184 senesinde Ab-dülhamid I zamanında yapılan terceme gelirki hususî bir ehemmiye-te maliktir. Eskilerin darulcihad dedikleri şimdi Yugoslavya merkezi Belğradda tercüman bulunan Osman ibni Abdurrahman (Dönme ol-malı) nın Mathioliden dilimize döndürdüğü kitabı nebattır. Eser 4 fa-sıldan ibarettir. Terceme dili çok açık ve güzeldir. Viyana saray kütüphanesinde bulunan nüsha Hekim başı Behcet efendiye ait iken kardeşi Abdulhak Molla tarafındad Viyanalı bir baron'a hediye edil-miştir. Viyanada bulunduğum zaman okudum. (Flügelin katalogunda tafsilatı vardır.) Bu eserin nüshaları İstanbulda dahi bulunur. Bayazıt veliyüddin efendi kütüphanesinde, No. 2486 . . Benim kütüphanemde bir nüshası vardır.

* * *

Bu gün size sunduğum şu kitap manevî hocam Şani zade Tabib Muhammed Ataullah efendinin eseridir. Müşarunileyhin kendi elile yazıp hazırladığı ve bir çok yerlerini silip bozarak düzelttiği nüsha olup fakir talebesine bir lutf eseri olarak intikal etmiştir. Onun hak-kında - Basılması sona erince - genişçe bir mukaddime yazacağım, yalnız şunu şimdiden söylemek lâzımdırki gerek arapça belig ve ha-kimane mukaddimesi ve gerek yazılış tarzındaki sadelik, ilâçların havas-

si, kullanılacak kısmı, miktarı hakkındaki dürüst fikirlerle kâlb ilâcı «Digital» den ilk def'a bahseden Türk hekimi olmak sıfatile hususî bir kıymet kazanır. Eser alfabetik tarzda sıralanmış ve ancak bu yazılar-s harfine kadar mevcut bulunmuştur. Ebrulu bir cild içerisinde büyük hacimde güzel bir fa'lik ile yazılmış söz başları ve nazarı dikka-ti çekecek kısımlara kırmızı mürekkeple işaretler yapılmıştır.

Bu nüsha bana muallim M. Cevdet tarafından satın alınarak Al-manyada bulunduğum zeman Münih'e gönderilmişdi. Aziz dostumu rahmetle anarım.

Ankara 9-1-1358. Kargılar sokağı, 52.

FERİDUN NAFİZ

الكتاب الخامس في ذكر الادويه

لشاني زاده محمد عطاء الله الطيب

بسم الله الرحمن الرحيم

حمداً لك خالصاً يا مفيض الخواص على البسائط والمركبات و شكراً لك عاجزاً عن
حق شكرك يا قاضي الحاجات لما يسرت لنا ايضاً وعدنا من اتمام تعريفات المفردات والتراكيب
وصلوة عليك يا من علمتنا كشف حقايق الاشياء الموجودات بخاصية اكسير ارواح انفاسك
المقدسات وصيرتنا ببركات كيميا معرفتك اللدنية صالحين لحل مشكلات الطبائع والمزاجات
وعلى آلك العالمين واصحابه الميامين لك والراعين بهدك فن نكث فانما يتكت على نفسه
واشهدلى بانى لهم كتاب اصحاب الكهف ابسط يدى وادعولى من الله بشفاعتك قبولهم
من بين اقربائهم آمين. وانور جميع هذه الكتب لمن يطالعهم بانوار اسم من يحب العلوم
والحكيم ويرغب راغبهم باللطيف والكرم الا وهو السلطان الاعظم والخاقان المعظم
مولى ملوك العرب والعجم مالاك رقاب الامم ظل الله في العالم ملك البرين والبحرين خادم
الحرمين المحترمين السلطان ابن السلطان السلطان الغازى محمود خان ابن السلطان عبدالحميد
خان ابن السلطان احمد خان لازالت شمس دولته مضية في كل وقت وآن.

وهذا آخر الكتب الخمسة التى سميتها بمنابة الله تعالى بقانون شاني زاده وقامع نوبس
في الدولة العلية العثمانية والفاضى في الماضى بخواص العلية السلطانية وقسمت هذا الكتاب
الخامس الى قسمين وسميته «ميزان الادويه» واتممت الكل بالخاتمة واقدم الاول منه

« في الاجزاء المفردة الطيبة » والثاني « في الادوية المركبة » والخاتمه « في الاصطلاحات الطيبة » في بعض الالسنه والمحمد لله رب العالمين. والسلام على نبينا واوليائه اجمعين.

القسم الاول في مفردات الادويه

الاسم الاول تركي والثاني عربي واثالث ان وجد فارسي والرابع بعضاً يوناني والخامس لاطيني والسادس فرانسوي والسابع ايطالياني.

الفصل الاول فيما جاء اوله بحرف الالف

1) اباقوانا ابقوانجا رادقس برازيلينسيس اييه قاقوانجا مين دور اييه قاقوانا

الماهيه Vasat yazı kalemi kalınlığında ve eğri büğrü ve esmerimsi beyaz bir köktür ki yeni dünyada Peru memleketinde olur. Menekşe nevindendir oradan kurusunu getirirler. : الاختيار: Âlâsı tazece ve semiz zamklı olanıdır. : طريق الاستعمال: Cirmen istimâl olundukta taze sufufu hab suretinde yahut büyücek yuvarlacık olunup verilir. Yahut sade suda veyahut papatya suyunda ya nukuunda nuku olunur ve çocuklar için kitre zamkı ve şekerle kurslar yapıp anlara İpakakuvana kursu derler ki her bir kursta yarım buğday İpakakuvana sufufu bulunur. : الخواص: Cüzi'ce miktarı gaseyan getirip lâkin kayettirmez ve âdatce miktarı kay ile ve ishalle tathir edildikten sonra müsekkin olup kabzeder.

: الاستعمال: Eski ishallerde ve dosanterya ishalinde ve sıtmalarda ve emrazi cildiyede ve hususa tebattun edip kaybolmuş uyuzlarda ve bir ay kadar her sabah 3-5 buğday kadarı eski ve teşennüci ziykı nefeste ve öksürükte ve malihülyada ve manya cünununda ve bazı nevi istiskalarda ve kusturmak lâzım gelen zehirlerde ve hususa madeni ve milhi zehirlerde ve midede fasit madde ve ahlat bulundukta kullanılır.

: مقدار الاستعمال: Sülüs yahut nısf dirhemden bir buçuk dirheme kadar verilir.

: تنبيه: Birile iki defa verilip şifası müşahede olunmazsa tekrar verilmiye.

2) آبانوز آبنوس آبنوس ابن ابانو

الماهيه Cezairi şimaliyeden Mavris adasından gelir. Siyah ve sert ve ağır ağaçtır ki maruftur. : الخواص: Terledicidir. Peygamber ağacı gibi matbuhu kullanılabılır. Lâkin etibbayi zaman istimal etmezler.

3) Ebucehil karpuzu. قولوكينبیس قولوكنت قولوقونيدا. خنطال كبست قولوكينبیس قولوكنت قولوقونيدا. Bir nebatı seneviyedir ki Arabistan ve Şamda ve çölüstan ve taşlık yerlerde olur. Ve sıcak yerlerde bostanisi dahi olur. Turunç kadar sarımtrak kabuklu meyva verir. الاختيار : Âlâsı eski olmayıp beyazca ve semiz ve hafif ve kuru olanıdır. : الاقسام المستعمله : yemişleri kullanılır. طريق الاستعمال : kabuğunu çıkarıp içini çekirdeklerle yahut sade suda ya şarapta nuku ederler. Ve ayıklanmış içine «Şahmı hıntıl» derler. Yahut kaynadıp matbuhunu alırlar ve kitre zamkile kaynadılıp alınan hülâsasına «kursu hıntıl» tâbir ederler. الحواص şedid müşhildir. Hususâ balğamı ishal eder muharriktir, solucanları pâk edicidir. Ve maniülhadşedir. : الاستعمال kuvvetten olan istifade ve batnın inkibazında ve hassaten solucanları katil ve ihraç lâzım oldukta kullanılır. مقدار الاستعمال : cürmünden bir buğdayın sümün hissesi mikdarından iki buğdaya kadar verilir ve kursundan bir iki buğdaydan 8 buğdaya kadar verilir ve 20 buğday kadarı hokneye katılmak için 50 dirhem suda matbüh olunur. : تنبيه : bu ilâç şimdi nadir kullanılır. Ve semmiyetli olduğundan istimali bir hazık tabibin reyine mühtaçtır. Zira ziyadesi sem olup helâk eder ve ilâcî kâfurdur.

4) آپوكينوم قاتل الكلب، ابوجينه : 4) ابينيا قوم نوشيين آبولينو.

الماهيه Saksı güzeli nevinden ve sütlüğen makulesinden bir nebatıdır ki sakı üç karış kadar yükselir ve yaprakları enli ve kalın ve akçıl ve sütlüdürler. الاقسام المستعمله yaprakları kullanılır. طريق الاستعمال zamad olunurlar ve sıkılıp usareleri alınır. الحواص muhallildir. الاستعمال haricen kullanılır ve hararetli şişleri halletmek için ilsak olunur. Ve usaresi kılları dökmek için kullanılır ve dahilen istimali semmi katil olur.

5) Ebegömeçi مالوا مولو مالوا «مالوا وولفارس» خبازی خرو مالوا مولو مالوا «مالوا وولفارس» çayırlarda ve bostanlarda her vakıt tazesı bulunur ve sâgir ve kebiri olur ve rayıhasız ve lüzucetli rutubetle memlû ve gıdayı hayvanı bir nebatı müstemirredir ki maruftur. الاقسام المستعمله cemi-eczası kullanılır. طريق الاستعمال tıpta matbuhu istimal olunur ve yaprakları lapa tarzında pişirilir haricen zummat olunurlar. الحواص yumuşadıcı ve teskin edicidir. الاستعمال dahilen öksürükte ve harkatülbeyilde kullanılır haricen flegmonî tabir olunur hararetli şişlerde ve ağrısı olan basurlarda

ve haricen gözün ve sair âzanın iltihabında kullanılır yahut barsakları yıkamak ve onlara bir nevi hamam olmak için ihtikanlarda kullanılır. Ağaç ebegömece dedikleri büyük ebegömedir ki harfi bada zikrolunur.

6) At kuyruğuotu برل افونيرتوم « قودا افونيا » « اسپلنج » « ذنب الخيل » قوواديقوالو

قوواديقوالو الماهيه bir iki karış kadar yükseklikte ve boğumlu ve birbirleri üzerlerine kat kat geçmiş kamışlardan ibaret sakları sürer ve boğumlarından kezalik birbirine ağızlaşmış masuracıklar tarzında yapraklar verir. Tepeleri kuşkonmaz filizleri şeklinde olup kırmızımsıtrak ve ufacık çiçeklerle başak tarzında donanır. Kökü siyah ve uzun ve ince saçaklardan ibaret bir nebattır ki çayırlarda ve ekseriya dere kenarlarında biter ve kebiri dahi olur. الاقسام المستعملة nebatı kullanılır. طريق الاستعمال نوكو ve matbuh ve zumat olunur. الخواص kâbız ve onultucudur. الاستعمال dahilen ishallerde ve nezfi demlerde ve kan işemekte haricen kasık yarığında kullanılır. مقدار الاستعمال süfufundan yarım dirhemden bir dirheme kadar verilir ve bir kabza kuru 100 dirhem suda nuku yahut matbuh olunur.

7) Atkestanesi. « مارون دند » « قاسطانه آنه كدنيا » « بلوط الخيل » « هيبوقاسطونوم » قاسطانا اينديا

قاسطانا اينديا الماهيه bir büyük ve mevzun ve dilber ve yanlarına dallı ve yaprakları ekseriya birer sapta beşer tane olup açık pençe tarzında ve koyu yeşil ve kenarları dişli ve acımtrak taamlı bir ağaçtır ki buralarda çoktur. Aslı Hintten gelmedir.

طريق- الاقسام المستعملة kestaneleri ve ağacın kabukları kullanılır. الاستعمال sufuf yahut matbuh olunur. الخواص kâbız ve pek aksırtıcı ve sıtmayı katedicidir. الاستعمال yarım başağrısında yemişinin sufufu iki üç defa enfiye gibi buruna çekildikte şiddetle aksırtır. Ağacının kabuğu kinakinadan sonra bir âlâ sıtma ilâcıdır ki kinakina bulunmadıkta andan sonra bunun gibi bir başka sıtma ilâcı şimdiye kadar malûm olmamıştır.

8) آجراتو غانت ابن ماسويه اوباطورماسويه اجراتوم الماهيه bir nebattir ki dağlarda ve taşlık ve rütubetli yerlerde bitip iptida uzunca ve çevreleri dişli ve taamları acımtrak yapraklar verir ve anlar yere yayılırlar. Ortalarından küçük saklar çıkıp manzara ve rayihaları pek lâtif kırmızımsıtrak çok çiçekler açar ve sonra uzunca ve yassımtrak

gılaflar içerisinde küçük tohumlar hasil olur. الاقسام المستعمله yaprakları ve çiçekleri kullanılır. طريق الاستعمال matbuh yahut nuku olunurlar. الخواص midevî ve dimagî ve pek müfettihtir. الاستعمال karaciğerin vesair âzayı batnın süddelerinde kullanılır. مقدار الاستعمال üç dirhem kadarı 50 - 60 dirhem suda nuku olunur.

9) Acı bakla. ترميه ve kurt baklası ve cubut baklası dahi derler. Ve yahud taifesi atramuz derler. نرمس لوبينوس لوبين لوينو

الماهيه bir nebatı seneviyedir ki sair hububatı hasil etmiyen kuvvetsiz toprağa ekilip yetiştirilir maruftur. الاقسام المستعمله tohumları kullanılır. طريق الاستعمال matbuh ederler. Yahut döğüp un ya öğüdüp un ederler. Ununu lapalara ve zımatlara karıştırırlar. الخواص müfettihtir ve muhallil ve muhaffiftir. الاستعمال matbuhu sulucanlarda ve süddelerde kullanılır. katkıde ve kurudulacak çibanlarda kullanılır. مقدار الاستعمال 8 dirhemi yarım ve kıyye suda kaynadılıp matbuhu alınır. Acı bakla unu, dakiki erbaa tâbir olunur onların biridir.

10) Acısüğüt, Ayet ağacıdır ki kariben zikrolunur.

11) Ahlat armut maddesinde tarif olunur.

12) اره «شمير» جو «پولينجوم» «حورد آؤم» «اورز» «اورجو» الاستعمال
الماهيه cümlenin malûmu bir nebatı seneviyedir ki aslı Tataristandan neşrolmuştur derler. الاقسام المستعمله tıpta dahi tohumları kullanılır.

طريق الاستعمال Döğüp üst kabuğunu çıkarırlar ki ana döğülmüş arpa derler ve Nemçe vilâyetinde bir nevi değirmende alt kabuğunu çıkarıp inci taneleri gibi beyaz içini alırlar ki buna buralarda «Nemçe arpası» derler. Bizim döğülmüş arpadan hiç farkı yoktur. Ve dahi arpayı sade su ile yahut bir miktar güherçile ile kaynadırlar ve bazan bunun içine sade serkencibin dahi katarlar. Buna arpa matbuhu derler. Biz anı «miyarületibba» nın mualecatında tarif eyledik. Arpayı öğüdüp un edip ununu dahi kullanırlar. Arpanın celabını yani süzmesini dahi yaparlar. الخواص mutarrî ve müleyyin ve müsek-kindir. الاستعمال ahlatın hiddetinde ve sadrın yanmasında ve iltihaplarda ve gargaralarda dahilen ve haricen ve gıdaen kullanılır. مقدار الاستعمال 5 dirhemden 15 dirheme kadar ham ve kabuklu arpayı yarım ve kıyye ve 300 dirhem kadar suda pişip çatlayıncaya kadar kaynadılıp süzülüp matbuhu alınır.

13) Arpa suyu : Gerçi mürekkebatandır. Lâkin arpa münasebetile burada zikrolundu. شهریه جوابده چهره ووزیا بیر بیرا. الماهیه arpa ile vehmil ile ve bazen pelin dahi katmakla yapıp tahammur ettirirler. Şarap makulesi bir mükeyyiftir. Frengistanda pek çok kullanılır. الرütubet ve taravet ve gıda verir. Çok içildikte sarhoş eder. Ve yeni iken içildikte rihleri tahrik eder ve harkatülbevlle sebep olur. Ve bir nevi seylâni meni ihdas eder ve pek çok müdavemeti hummayı afeniye ve kulunç gibi marazlara bais olur.

14) Ardiç. Büyüğü ve küçüğü vardır. Büyüğüne اهل کبير یونیروس و اهل صغیر یونیروس مینور ژینور و اربور قاد جنبروماچوره جنبرو مینوره derler.

الماهیه dağlarda ve ormanlık yerlerde biter meşhur ağaçlardır. ekseriya küçük ardıcın tohumları ve bazen ardıc ağacının kabukları ve katranı ve tohumlarının mukattar yağını dahi kullanırlar. اردیچ yemişleri suda yahut şarapta nuku olunurlar. Hülâsası ve matbuhu hassasız gibidirler. Ve yemişle ve ağacının dalları ve kabuklarile ve katranile bazı hastahanelere eyyamı vebada tütsü verirler. Lâkin havayı ıslaha hiç faydası yoktur. المுவakkiz ve muhaddiş ve bevli ve basur kanını akıdıcı ve terleticidir. الاستعمال istiskada ve futurdan olan zıkısadırda kullanılır. مقدار - الاستعمال yemişinden bir iki dirhem kadarı 100 dirhem kaynar su veya şarapta nuku olunup aralıkta bir miktar içilerek 24 saatta itmam ettirilir. Hülâsasından 1 dirhem kadar verilir.

15) Arslan pençesiotu. رجل الاسد بس له تونیس الکمیلا یهدولون الکبیلا. الماهیه Bir nebatı müstemirredir ki kökünden ebegömeçi yapraklarına benzer lâkin daha ziyade beyazrek ve çevreleri yedişer sekizer köşeli yapraklar verir ve orta yerlerinden bir karış kadar ve ince tüylü ve dallı saklar sürüp tepelerinde yıldızvari ve dörder varaklardan ibaret şeker renkli küçük çiçekler açarlar ve sonra ikişer ikişer yahut üçer üçer sarı ve ufacık tohumları olur. Bu nebat rayıhasızdır ve çayırlarda rütubetli yerlerde biter. الاقسام المستعملة yaprakları ve nadiren kökü kullanılır. طريق الاستعمال matbuh olunur, yahut nuku olunur. الخواص oldukça müvakkız ve kabizdir. الاستعمال zaaf ve futurdan olan nezfi demlerde ve kesreti demi hayızda kullanılır. مقدار الاستعمال yapraklarından 8 dirhem miktarı 100 dirhem bayağı

suda matbuh ya nuku olunur. Bazılar kökünün sufufundan 1 dirheme kadar verirler.

16) Arslan dişi otu. طر حشون طراقون دانيس له ثويس . پمانلى . طاراساقو

Hindiba nevinden bir nebatı seneteyniyedir ki kökünden uzun ve enlice ve yabancı hindiba yaprakları gibi derin şakaklı lâkin tüysüz ve sivrice uçlu yapraklar sürüp anlar yere yatarlar. Ortalarından yarım karış kadar ve müdevver ve içi boş ve çıplak ve kırmızımtrak, sütlü saklar sürüp tepelerinde birer dilber ve müdevver ve hoşca kokulu sarı çiçek açarlar ve sonra birer müdevver ve tepesi birer tikenli düğmeleri hasil olurlar. Kökü serçe parmağı kadar ve gevrek ve sütlü ve çatallıdır. Bu nebat metrük yerlerde biter. Acımtrak taamlıdır. Baharda salatasını yaparlar. تازة الاقسام المتعملة kü ve yaprakları kullanılır. Kurudukta kokusu kalmaz. طريق الاستعمال sıkılıp usaresi alınır ve kezalik matbuh olunur ve hülâsası yapılıp ve ekseriya sair acı ilâçlarla bilece kullanılır, الخواص cüzice müsekkin ve neşşaftır. الاستعمال kanı ıslah için ve Boerhave tabibe göre âzayı batinenin kuvvetten olan süddelerinde kullanılır. مقدار الاستعمال usaresinden günde 2-3 kere ve dahi ziyade 15 şer dirhemden ellişer dirheme kadar verilir, yapraklarından 15 dirhemden 25 dirheme kadarı 100 dirhem suda matbuh olunur.

17) Armut كثرى امروء بيروس بيروم بوار برو .

Maruf meyvadır. Envayı pek çoktur ve altmıştan mütecevizdir. Fakirin bostanında kırk kadar nevi mevcuttur. Armudun aslı yabancı emrudu mânasına، كاك، türkıde، اختلا، arabide، كثرى البرى، fariside، كاوكر Yunanide، لاتینide، سيلوسترىس انيسياس dediklerindendir, yani anın bostanisidir ki terbiye ile envayı hasil olmuştur.

ahladın yaprakları ve yemişleri kabizdir. Amma emrudun bazı hâkiyülmizaç ve kabiz ve bazı maiyülmizaç ve mutedildir. Taam üzerine ekli mideye kuvvet verir. الاستعمال kavrulmuş ahladın sufuf olunmasını ishallerde köylü adamlara kullanılır.

18) Arnavut biberi, harfı kafta بوزل diye zikrolunur.

20) ارنجيو ismi frengidir. Peygamber tikenidir ki harfı bada zikrolunur.

20) آرنيقه. Bu isimle maruftur. Bazılar yaban betonikası derler. قسطرون جبلى آيسما آرنيقه بتوان ده مونطان آرنيقه.

المابه bir nebatı müstemirredir ki yaprakları sinirli yapraklarına benzerler. Tüylücedirler. Orta yerlerinde keزالik tüylü 1-2 karış kadar yükselir. Bazan ufacık yapraklarla donanmış bir sak çıkıp tepesinde ve ronike çiçeği gibi lâkin andan büyük ve koyu sarı bir çiçek açar ve bu çiçek parmaklar arasında ezilirse baharsı kokarlar. Sonra uzunca ve tepelerinde birer tikenli, ziyadece rayihalı ve nebatından ziyadece keskin taamlı tohumları hasıl olurlar. Kökü karaçöpleme kökü gibi uzunca ve saçaklıdır dağlık yerlerde biter. الاقسام المستعمله çiçekleri ve kökü kullanılır. طريق الاستعمال نuku ve sufuf olunur, Hülâsası yapılır. الموصاف müvakkiz, müdriri bevil ve muhallildir. Ziyadesi kusturur. Buruna çekilirse aksırdır. الاستعمال dahilen goncaları ayıklanmış sadece varak çiçeklerinin nuku füturdan olan emrazda ve evcai nevaziliyede ve felcte ve uyuşmuş kanları halletmede ve aksu tabir olunur körlükte ve felcten naşı olan ihtibası bevilde ve eski mafasıl ağrılarılarında ve ishallerde ve dosanterya ishalinde kullanılır. Haricen kuruhu reddiyede, sıraca, gangırana ve sifaklos da kullanılır. مقدار الاستعمال çiçeklerinin sülüs veyahut sülüsan dirhemi bir bez parçasına çıkın olunup 50 dirhem suda nuku olunduktan sonra nuku mezbur aralık aralık istimal olunur. Sufuf olunmuş kökünden yahut çiçeğinden 5 buğdaydân 10 buğdaya kadar ağırınca şeker karıştırılıp bir iki kerre bile verilir.

رشاد اورقاس. اروقا روكت اروقه. كرده (21) Harf. Tere nevinden, yaprakları hardal yapraklarına müşabih lâkin küçürek, tüysüz, tohumları yuvarlak sarı olur. Bir nebatı seneviyedir ki bostanlarda dahi ekilir, keskin taamlı ve ağırca kokuludur. الموصاف müfettih ve ahlatî mürekkik ve bevil ve hayzı akıdıcı, balğamı mülettif ve şehvet ve cimarı muhârrik, buruna çekilse aksırtıcıdır. ekseriya salata ile karıştırıp tenavül ederler. Bazan nebatî, yahut suda nukuunu dahi yaparlar.

اجاس آلو پورونوم پورون پوزوكا (22) Erik. Bir maruf ve envai pek çok meyvadır. التبتا Amasya الاقسام المستعمله ve mürdüm eriklerinin lübbi istimal olunur ki erik süzmesidir. Erik pestili

dahi böyledir. طريق الاستعمال erik kifayet edecek kadar su ile kaynadıp badehu bir kıl elekten süzülür ve sonra hamamı mariyede bal kıvamına gelinceye kadar rütubeti uçurulup badehu her yüz diğhemine bir vukiyye şeker katılıp çini kavanozda hıfzolunur ve erik lübbi başka müşhillere de karıştırılıp ve sorutka ile de ezilip verilebilir ve macun suretinde dahi verilmek kabil olur. الخواص erik lübbi bir lâtif müşhildir. Susuzluğu kateder, müsekkindir. الاستعمال kabızda ve safrayı teskin etmek ve balğamı yumuşatmak lâzım olan marazlarda ve hiddetli hummalarda ve vecai kelada (kilye) ve sair iltihaplı emrazda kullanılır. مقدار الاستعمال zikrolunan erik şurubundan 8 dirhem verilir. Erik lübbi demirhindinin mikdarı istimalinin iki misli kadar verildikte ana bedel ve nazir olur. Erik nevinden olan köküm harfı kâfta zikrolunur.

23) اسپناچه اينيار اسپيناچيا اسپناح اسفناج İspanak
اسپناچه Bostanlarda her vakit tekrar betekrar tazeleştirirler, maruf sebze-
zedir. الخواص batını yumuşadıcı ve itidal ve taravet verici ve gevşedi-
cidir. الاستعمال kanı ıslah etmek ve bogurtlagın huşunetini ve yanmasını
gidirmek ve sadrı inciden hiddetli maddeleri anınla ihata ettirmekle za-
rarlarından emin olmak ve öksürüğü bu takrile teskin etmek husu-
sları için kullanılır. Lâkin kendisinden galiz ahlat hasil olur.

24) اوستريقه هويتر اوسته ره آ اوسته زه نوم İstiridye sedef
الماهيه bahri muhitte hasil olan sedef nevinden küçük denizlerde
ve sularda hasil olandır ki maruf deniz hayvanlarıdır taşlara ve ağaçlara
yapışık bulunur. Ve incinin sedefte tekevün ettiği meşhurdur. İstiridye
ve midyede dahi ham inci bulunduğu vardır. الخواص istiridyenin eti yen-
dikte bir miktar uyku getirir ve güç hazmolur. Etini taun şişi üzerine
vazeyleseler yumuşadıp deşmekle maddesini çıkarır. İstiridyenin
kabuğunu yakıp yahut yakmaksızın sufuf etseler bu sufuf müfettih
ve mutahhir ve koruyucu ve midenin rütubeti hamızasını neşf ve
cezbetmekle ana kuvvet verici bir ilâç olur. Onunla dişleri oğsalar
pak ve beyaz eder. Kudema inci hakkında gerçi pek çok hâssa
yazmışlardır. Lâkin filhakika incin'in asıl hassası istiridye ve sedef
kabukları vesair neşşaf nesnelere gibi humuzunu neşf ve cezbetmektir.
Ve bu takrile midenin harafetine ve cu'u kelbiye ve ishale ve kan

gitmeğe nafidir. مقدار الاستعمال bu sufulardan 6 buğdaydan yarım dirheme kadâr verilir.

25) İstakoz غامبرو آقربويس استطاقوس آقربويدس ماهی اربیان روبیان Türkide bazıları kervit derler. Yengeç nevinden lâkin uzunca ve iki uzun kıskaçlı ve sekiz ayaklı dördü çatal, dördü sade, kabuğu yassı ve saçaklı hayvandır ki bahrisi ve nehrisi vardır. Envay çok lâkin farkları büyüklük ve küçüklük ve renk cihetindedir. Bahrisi nehrisinden bermutat büyüktür. Bahrimuhitte pek büyükleri bulunur. طریق الاستعمال Andan günagün taamlar pişirirler ve bazı muvafık edviye ile kaynadıp meraka tabir olunur matbuhunu alırlar. الخواص İstakoz eti sadrı ve müfettih ve kanı ıslah edici ve bedeni gıdalandırıcıdır. Lâkin batıyyülhazımdır. الاستعمال dikta ve zıkinefeste kullanılır ve istakozun midesinde ve başında dahi bulunan ve beynennas aynı seretan tabir olunan taşları ve istakozun kabuklarını ve kıskaçlarını kaidei hikmet üzere yakıp teklis ettikten sonra ezip sufuf ederler. Buna aynı seretan sufufu derler. [1] Bu sufuf neşşaf ve cezzab ve müfettih ve maniüttaaffün olmakla ihtibasi bevilde ve mide ve barsakların ekşiliğini cezb ve ishali ve kan ceryanını ve taaffünü ahlattı kan için istimal olunur. مقدار الاستعمال Bu sufuftan südüs dirhemden nısıf dirheme kâdar verilir.

26) İskorçine اسقورصونيرا اسقورصونير ويبراريا اسقورصونيرا اسقورصونيرا Bazı yerlerde her sene kökünden sürüp tazelenir ve bahçelerde dahi ekilip beslenir. Sakı iki üç karış kadar yükselir. Yaprakları teke sakalı yapraklarına benzerler. Uzunca ve ensiz ve mücellâdırlar. çiçekleri sarı ve demet tarzında açılırlar. Tohumları uzun ve ince

[1] Müellifin terceme eylediği «Miyarületibba» nın ilâçlar formüllerinde şöyle bir reçete vardır :

Türkçe	Aynı Seretan	buğday	20	
	Yıkanmış güherçile	„	10	
Almanca				Latince
	Krebsaugen	20. grane		hap. Cancr. gr. XX.
	Gereinigten salniter	10. „		Nitr. pur gr. X.
	Vermisch und reibe es zu einem pulver auf ein mal zu nehmen			

ve beyazdırlar. Kökü parmak kadar ve üzeri siyah içi beyazdır ve gevrektir. Tatlıca taamlıdır. طريق الاستعمال الاقسام المستعملة kökü kullanılır. beyaz su içinde cüz'ice kaynatmakla yapılan matbuhu nukuuna müreccahtır. İskorçine reçeli meşhurdur. الجواص oldukça gıdalandırıcıdır ve edviyei kalbiyedendir. Bevil ve hayzı idrar eder ve terledicidir. الاستعمال çiçek, sar'a vebaî hummalar gibi emrazda kullanılır. مقدار- الاستعمال dört dirhemi seksen dirhem kadar su ile matbuh olup matbuhu mezbur istimal olunur.

27) اسقولوفندربون Altın otudur ki kariben zikrolunur.

Arkası var